

Velferd i krig

Øystein Sørensen:
Solkors og solidaritet
Cappelen

Ingen ting ser ut til å være mindre forpliktende enn partiprogrammer med fagre løfter. Men programmet fanger. I hvert fall kan det hende at en fremtidig historiker etter en gammel metode vil titte i gamle gulnede valgbrosjyrer fra vår svundne tid. Slik har nemlig Øystein Sørensen arbeidet i sin bok om høyreautoritære samfunnstenkning i Norge ca. 1930-1945.

Dette er en periode med relativt liten høyredominans i det hele de ti første årene, slik at tilnærmingen til temaet lenge bare har teoretisk interesse. Ingen vil skrive vår tids historie på grunnlag av Fremskrittspartiets partiprogram. Lite annet enn kontrafaktisk historie kan vi derfor også finne i de sosialpolitiske avsnittene i programmene til Fedrelandslaget, Samfundspartiet eller Nasjonal Samling. Heller ikke har holdningene uttrykt i Teknisk Ukeblad særlig stor interesse for hva som skjedde og hva som ble utrettet på 1930-tallet. Men alt dette sier noe om hva som rørte seg i deler av det norske samfunnet i denne urolige tiden.

Øystein Sørensen behandler disse partiene ett for ett, etter en innledning om sosialpolitiske forhold i Italia og i Tyskland under henholdsvis Mussolini og Hitler. Dessuten bringes det nevnte ingeniørtidskriftet inn som et talerør for til dels tyskvennlige krefter i dette fagmiljøet på denne tiden. Hovedintressen knytter seg til Nasjonal Samling, naturligvis fordi dette partiet fikk sjanse til å sette sine målsettinger ut i livet. Intensjonene i et svært så dunkelt skyggeland før krigen ble prøvd mot en målbar virkelighet. Dessuten fikk partiet testet sin gjennomslagskraft i forhold til de tyske makthaverne.

Det brunstripede Fedrelandslaget og det fullstendig kompromitterte Nasjonal Samling levnes naturlig nok liten ære i dag. Det er heller ikke Øystein Sørensens forsonende hensikt å endre bildet av disse retningene som blindspor eller ta oppmerksomheten vekk fra det uhyrlige grunnsynet i NS' politikk. Han begrenser seg til å se på hvilken praktisk sosialpolitikk disse grupperingene, spesielt NS, gikk inn for og legger ideologi til side. Boken er et delresultat av forskningsprosjektet «Velferdsstat og demokrati» i regi av Norges råd for anvendt samfunnsforskning, NORAS, og er slik et bidrag til den stadig løpende grunnforskningen innen historiefaget. Kanskje burde arbeidet også vært begrenset til forskningsrapportens form, uten å bli sluppet ut på det åpne bokmarkedet.

Selve hovedkonklusjonen i boken er i seg selv nok til å stille spørsmål om at dette stoffet har særlig bred appell, at det vil vekke noen stor interesse blant et større publikum. Sørensen slår nemlig fast som et kjent faktum at «viktige ideer om sosial rettferdighet, om løsninger på sosiale og økonomiske problemer, om økonomisk vekst

og velstand, i større eller mindre grad var felles tankegodt». Med sin gjennomgang av de høyreautoritære partiene i norsk politikk får han ikke bare bekräftet dette, men også forsterket inntrykket noe.

For både høyre- og venstreside var det overskyggende sosiale problem i 30-årene den store arbeidsløsheten. Dessuten lå den britiske Beveridge-planen om velferdsstaten som et overordnet mål. Det var ikke i sosiale spørsmål de store skillelinjene mellom partiene gikk i siste del av mellomkrigstiden i Norge. Derfor er det heller ingen nasjonalsosialistisk triumf at en ordening som barnetrygd (for familier med hovedforsørger på syke-trygd) ble gjennomført under krigen. Kimen til ordeningen lå helt tilbake i 1929, og var inne i DNAs program i årene før krigen. På denne bakgrunn blir det heller ingen grunn til å gjøre nummer av at Gerhardssens første regjering etter krigen overtok barnetrygdordningen nærmest som en blåkopi fra NS.

En vesentlig del av Øystein Sørensens behandling av bokens hovedtema, NS' sosialpolitikk under krigen, går ellers ut på å beskrive partiets kamp mot arbeidsløsheten og den såkalte Arbeidets lov. I dette arbeidet lå hovedansvaret til andre personer enn Vidkun Quisling, som i det hele spilte en liten fremtredende rolle i det sosialreformatoriske arbeidet i partiet. Sørensen mener det skyldtes manglende interesse fra førerens side. I stedet gjorde partiet seg nytte av de ressurser som var tilflytt fra forskjellige kanter, ikke minst fra LO og fra universitetshold. Professor Birger Meidell var en sentral mann i selskapsarbeidet som i stor grad ved hjelp av tysk behov for arbeidshjelp tidlig i krigen viste gode resultater. Tysk skepsis var imidlertid hovedårsak til at lovreformene om lønn, arbeidstid, rettigheter aldri ble endelig nedfelt i den planlagte Arbeidets lov. Sosialpolitikk fikk slik heller ikke NS noen gang drevet på fritt grunnlag. Men den lysende drømmen om et godt samfunn hadde de. Den stråler også mot oss fra utallige propaganda-plakater, der rene, lyshårede arbeidere med rene hender og pent tøy takker hverandre for fremskritt og velstand. Selv i møtet med virkeligheten nådde vel NS aldri ut av utopien.

Per Christiansen